tṛtīya-vilāsaḥ

śaucīyaḥ

vande'nantādbhutaiśvaryaṁ śrī-caitanyaṁ mahāprabhum |
nīco'pi yat-prasādāt syāt sadācāra-pravartakaḥ || 1 ||
puṁso gṛhīta-dīkṣasya śrī-kṛṣṇaṁ pūjayiṣyataḥ |
ācāro likhyate kṛtyaṁ śruti-smṛty-anusārataḥ || 2 ||

atha dīkṣitasya pūjāyā nityatā

labdhvā mantraṁ tu yo nityaṁ nārcayen mantra-devatām |
sarva-karma-phalaṁ tasyāniṣṭaṁ yacchati devatā ||3||

atha sad-ācāraḥ

na kiñcit kasyacit sidhyet sad-ācāraṁ vinā yataḥ |
tasmād avaśyaṁ sarvatra sad-ācāro hy apekṣyate ||4||

viṣṇu-purāṇe [ViP 3.8.9] —
varṇāśramācaravatā puruṣeṇa paraḥ pumān |
viṣṇur ārādhyate panthā nānyat tat-toṣa-kāraṇam || 5 ||

atha sad-ācārasya nityatā

mārkaṇḍeya-purāṇe śrīmad-ālasālarka-saṁvāde—
gṛhasthena sadā kāryam ācāra-paripālanam |
na hy ācāra-vihīnasya sukham atra paratra ca ||6||
yajña-dāna-tapāṁsīha puruṣasya na bhūtaye |
bhavanti yaḥ sadācāraṁ samullaṅghya pravartate ||7||

bhaviṣyottare ca śrī-kṛṣṇa-yudhiṣṭhira-saṁvāde—
ācāra-hīnaṁ na punanti vedāḥ
yadyapy adhītāḥ saha ṣaḍbhir aṅgaiḥ |
chandāṁsy enaṁ mṛtyu-kāle tyajanti
nīḍaṁ śakuntā iva jāta-pakṣāḥ ||8||
kapālasthaṁ yathā toyaṁ śvadṛtau vā yathā payaḥ |
duṣṭaṁ syāt sthāna-doṣeṇa vṛtta-hīne tathāśubham |
ācāra-rahito rājan neha nāmutra nindati ||9|| iti |

lekhyena smaraṇādīnāṁ nityatvenaiva setsyati |

smaraṇādy-ātmakasyāpi sad-ācārasya nityatā ||10||

viṣṇu-purāṇe [3.11.3] tatraiva gṛhi-dharma-prasaṅge —
sad-ācāravatā puṁsā jitau lokāv ubhāv api ||11||
sādhavaḥ kṣīṇa-doṣās tu sac-chabdaḥ sādhu-vācakaḥ |
teṣām ācaraṇaṁ yat tu sad-ācāraḥ sa ucyate ||12||

kāśī-khaṇḍe skandāgastya-saṁvāde—
anadhyayana-śīlaṁ ca sad-ācāra-vilaṅghinam |
sālasyaṁ ca durannādaṁ brāhmaṇaṁ bādhate'ntakaḥ ||13||
tato'bhyaset prayatnena sad-ācāraṁ sadā dvijaḥ |
tīrthāny apy abhilaṣyanti sad-ācāra-samāgamam ||14||

bhaviṣyottare ca tatraiva—
ācāra-prabhavo dharmaḥ santaś cācāra-lakṣaṇāḥ |
sādhūnāṁ ca yathā vṛttaṁ sa sad-ācāra iṣyate ||15||
tasmāt kuryāt sad-ācāraṁ ya icched gatim ātmanaḥ |
sarva-lakṣaṇa-hīno'pi samucācāravān nṛpa |
śraddadhāno'nasūyaś ca sarvān kāmān avāpnuyāt ||16||

kiṁ ca—
ācāra eva dharmasya mūlaṁ rājan kulasya ca |
ācārād vicyuto jantur na kulīno na dhārmikaḥ ||17||

kiṁ ca—
ācāro bhūti-janana ācāraḥ kīrti-vardhanaḥ |
ācārād vardhate hy āyur ācāro hanty alakṣaṇam ||18||

ācāra eva nṛpa-puṅgava sevyamāno
dharmārtha-kāma-phalado bhaviteha puṁsām |
tasmāt sadaiva viduṣāvahitena rājan
śāstrodito hy anudinaṁ paripālanīyaḥ ||19||

atha tatra nitya-kṛtyāni

brāhme muhūrta utthāya kṛṣṇa kṛṣṇeti kīrtayan |
prakṣālya pāṇi-pādau ca danta-dhāvanam ācaret ||20||
ācamya vasanaṁ rātres tyaktvānyat paridhāya ca |
punar ācamane kuryāl lekhyena vidhināgrataḥ ||21||
athecchan paramāṁ śuddhiṁ mūrdhni dhyātvā guroḥ padau |
stutvā ca kīrtayan kṛṣṇaṁ smaraṁś caitad udīrayet ||22||

atha prātaḥ-smaraṇa-kīrtane

jayati jana-nivāso devakī-janma-vādo
yadu-vara-pariṣat svair dorbhir asyann adharmam |
sthira-cara-vṛjina-ghnaḥ su-smita- śrī-mukhena
vraja-pura-vanitānāṁ vardhayan kāma-devam || 23 || [BhP 10.90.48]

smṛte sakala-kalyāṇa-bhājanaṁ yatra jāyate |
puruṣas tam ajaṁ nityaṁ vrajāmi śaraṇaṁ harim || 24 ||

vidagdha-gopāla-vilāsinīnāṁ
sambhoga-cihnāṅkita-sarva-gātram |
pavitram āmnāya-girām agamyaṁ
brahma prapadye nava-nīta-cauram || 25 ||

daśama-skandhe [BhP 10.46.46] –

udgāyatīnām aravinda-locanaṁ
vrajāṅganānāṁ divam aspṛśad dhvaniḥ |
dadhnaś ca nirmanthana-śabda-miśrito
nirasyate yena diśām amaṅgalam || 26 || iti |

paṭhet punaś ca sādhūnāṁ sampradāyānusārataḥ |
catuḥślokīm imāṁ sarva-doṣa-śāntyai śubhāptaye ||27||

prātaḥ smarāmi bhava-bhīti-mahārti-śāntyai
nārāyaṇaṁ garuḍa-vāhanam abja-nābham |
grāhābhibhūta-vara-vāri-vāraṇa-mukti-hetuṁ
cakrāyudhaṁ taruṇa-vārija-patra-netram ||28||

prātar namāmi manasā vacasā ca mūrdhnā
pādāravinda-yugalaṁ paramasya puṁsaḥ |
nārāyaṇasya narakārṇava-tāraṇasya
pārāyaṇa-pravaṇa-vipra-parāyaṇasya ||29||

prātar bhajāmi bhajatām abhayaṅkaraṁ taṁ
prāk sarva-janma-kṛta-pāpa-bhayāvahatyai |
yo grāha-vaktra-patitāṅghri-gajendra-ghora-
śoka-praṇāśam akarod dhṛta-śaṅkha-cakraḥ ||30||

śloka-trayam idaṁ puṇyaṁ prātaḥ prātaḥ paṭhet tu yaḥ |
loka-traya-gurus tasmai dadyād ātma-padaṁ hariḥ ||31|| iti |

tad etal likhitaṁ kutra kutracid vyavahārataḥ |
kintu svābhīṣṭa-rūpādi śrī-kṛṣṇasya vicintayet ||32||
itthaṁ vidadhyād bhagavat-kīrtana-smaraṇādikam |

sarva-tīrthābhiṣekaṁ vai bahir antarviśodhanam ||33||

tathā ca skānde skandaṁ prati śrī-śivoktau—

sakṛn nārāyaṇaety uktvā pumān kalpa-śata-trayam |
gaṅgādi-sarva-tīrtheṣu snāto bhavati putraka ||34||

anyatra ca—

śayanād utthito yas tu kīrtayen madhusūdanam |
kīrtanāt tasya pāpasya nāśam āyāty aśeṣataḥ ||35|| iti |

māhātmyaṁ kīrtanasyāgre lekhyaṁ mukhya-prasaṅgataḥ |
smaraṇasya tu māhātmyam adhunā likhyate kiyat ||36||

tatrādau tasya nityatā

pādme bṛhat-sahasra-nāmni stotre [6.71.100]–

smartavyaḥ satataṁ viṣṇur vismartavyo na jātucit |
sarve vidhi-niṣedhāḥ syur etayor eva kiṅkarāḥ ||37||

skānde kārttika-prasaṅge śrīmad-agastyoktau—

sā hānis tan mahac chidraṁ sa mohaḥ sa ca vibhramaḥ |
yan-muhūrtaṁ kṣaṇaṁ vāpi vāsudevo na cintyate ||38||

kāśī-khaṇḍe ca śrī-dhruva-carite—

iyam eva parā hānir upasargo'yam eva ca |
abhāgyaṁ paramaṁ caitad vāsudevaṁ na yat smaret ||39||
ye muhūrtāḥ kṣaṇā ye ca yāḥ kāṣṭhā ye nimeṣakāḥ |
ṛte viṣṇu-smṛter yātās teṣu muṣṭo yamena saḥ ||40|| iti |

nityatve'py asya māhātmyaṁ vicitra-phala-dānataḥ |
jñeyaṁ śāstroditaṁ darśa-pūrṇamāsādivad budhaiḥ ||41||

atha smaraṇa-māhātmyam

tatra sarva-tīrtha-snānādhikatvam

uktaṁ ca smārtair api—

māntraṁ pārthivam āgneyaṁ vāyavyaṁ divyam eva ca |
vāruṇaṁ mānasaṁ ceti snānaṁ sapta-vidhaṁ smṛtam ||42||
śaṁ na āpas tu vai māntraṁ mṛd-ālambhaṁ tu pārthivam |
bhasmanā snānam āgneyaṁ snānaṁ gorajasānilam ||43||
ātape sati yā vṛṣṭir divyaṁ snānaṁ tad ucyate |
bahir nadyādiṣu snānaṁ vāruṇaṁ procyate budhaiḥ |
dhyānaṁ yan manasā viṣṇor mānasaṁ tat prakīrtanam ||44||

kiṁ ca—

asāmarthyena kāyasya kāla-deśādy-apekṣayā |
tulya-phalāni sarvāṇi syur ity āha parāśaraḥ ||45||
snānānāṁ mānasaṁ snānaṁ manv-ādyaiḥ paramaṁ smṛtam |
kṛtena yena mucyante gṛhasthā api vai dvijāḥ ||46||

parama-śodhaktavam

gāruḍe śrī-nāradoktau, viṣṇu-dharme ca pulasytyoktau –

apavitraḥ pavitro vā sarvāvasthāṁ gato'pi vā |
yaḥ smaret puṇḍarīkākṣaṁ sa bāhyābhyantaraḥ śuciḥ ||47||
yadyapy upahataḥ pāpair manasāyanta-dustaraiḥ |
tathāpi saṁsmaran viṣṇuṁ sa bāhyābhyantaraḥ śuciḥ ||48||

śrī-viṣṇu-purāṇe [ViP 2.6.37-38] –

prāyaścittāny aśeṣāṇi tapaḥ karmātmakāni vai |
yāni teṣām aśeṣāṇāṁ kṛṣṇānusmaraṇaṁ param ||49||
kṛte pāpe'nutāpo vai yasya puṁsaḥ prajāyate |
prāyaścittaṁ tu tasyaikaṁ hari-saṁsmaraṇaṁ param ||50||

kiṁ ca [ViP 6.8.21] –

kali-kalmaṣam atyugraṁ narakārti-pradaṁ nṝṇām |
prayāti vilayaṁ sadyaḥ sakṛd yatrānusaṁsmṛte ||51||

bṛhan-nāradīye [ṇārP 1.10.100] śukra-bali-saṁvāde –

harir harati pāpāni duṣṭa-cittair api smṛtaḥ |
anicchayāpi saṁspṛṣṭo dahaty eva hi pāvakaḥ ||53||

tatraiva [ṇārP 1.30.93] prāyaścitta-prasaṅgānte

mahā-pātaka-yukto vā yukto vā sarva-pātakaiḥ |
sa vai vimucyate sadyo yasya viṣṇu-paraṁ manaḥ ||54||

brahma-vaivarte –

karmaṇā manasā vācā yaḥ kṛtaḥ pāpa-sañcayaḥ |
so'py aśeṣaḥ kṣayaṁ yāti smṛtvā kṛṣṇāṅghra-paṅkajam ||55||

ataevoktaṁ skānde kārttika-prasaṅge śrī-parāśareṇa –

yama-mārgaṁ mahā-ghoraṁ narakāṁś ca yamaṁ tathā |
svapne'pi na naraḥ paśyed yaḥ smared garuḍadhvajam ||56||

ṣaṣṭha-skandhe [BhP 6.1.19] śrī-śukena –

sakṛn manaḥ kṛṣṇa-padāravindayor
niveśitaṁ tad-guṇa-rāgi yair iha |

na te yamaṁ pāśa-bhṛtaś ca tad-bhaṭān
svapne 'pi paśyanti hi cīrṇa-niṣkṛtāḥ ||57||

sarvāpad-vimocakatvam

śrī-viṣṇu-purāṇe [ViP 1.17.44] śrī-prahlādoktau –
dantā gajānāṁ kulśāgra-niṣṭhurāḥ
śīrṇā yad ete na balaṁ mamaitat |
mahā-vipat-pāta-vināśano'yaṁ
janārdanānusmaraṇānubhāvaḥ ||58||

vāmana-purāṇe ca –
viṣṭayo vyatipātāś ca ye'nye durnīti-sambhavāḥ |
te sarve smaraṇād viṣṇor nāśam āyānty upadravāḥ ||59||

pādme māgha-māhātmye deva-dyuti-stutau –
yasya smaraṇa-mātreṇa na moho na ca durgatiḥ |
na rogo na ca duḥkhāni tam anantaṁ namāmy aham ||60||

durvāsanonmūlanatvam

dvādaśa-skandhe [BhP 12.3.47] –
yathā hemni sthito vahnir durvarṇaṁ hanti dhātu-jam |
evam ātma-gato viṣṇur yogināṁ aśubhāśayam ||61||

sarva-maṅgala-kāritvam

pāṇḍava-gītāyām—
lābhas teṣāṁ jayas teṣāṁ kutas teṣāṁ parābhavaḥ |
yeṣām indīvara-śyāmo hṛdayastha-janārdanaḥ ||62||

sarva-sat-karma-phaladatvam

skānde kārttika-prasaṅge'gastyoktau—
deveṣu yajñeṣu tapaḥsu caiva
dāneṣu tīrtheṣu vrateṣu caiva |
iṣṭeṣu pūrteṣu ca yat pradiṣṭaṁ
nṝṇāṁ smṛte tat-phalam acyute ca ||63||

karma-sādguṇya-kāritvam

bṛhan-nāradīye [ṇārP] –
nyūnātiriktatā siddhā kalau vedokta-karmaṇām |

hari-saṁsmaraṇam evātra sampūrṇa-phala-dāyakam ||64||

smṛtau ca—
pramādāt kurvatāṁ karma pracyavetādhvareṣu yat |
smaraṇād eva tad viṣṇoḥ sampūrṇaṁ syād iti śrutiḥ ||65||

sarva-karmādhikatvam

bṛhan-nāradīye kali-prasaṅge [ṇārP] –
tulā-puruṣa-dānānāṁ rājasūyāśvamedhayoḥ |
phalaṁ viṣṇoḥ smṛti-samaṁ na jātu dvija-sattama ||66||

dvādaśa-skandhe [BhP 12.3.48]—
vidyā-tapaḥ-prāṇa-nirodha-maitrī
tīrthābhiṣeka-vrata-dāna-japyaiḥ |
nātyanta-śuddhiṁ labhate 'ntar-ātmā
yathā hṛdi-sthe bhagavaty anante ||67||

viṣṇu-purāṇe [ViP 1.17.36] hiraṇyakaśipuṁ prati śrī-prahlādoktau –
bhayaṁ bhayānām apahāriṇi sthite
manasy anante mama kutra tiṣṭhati |
yasmin smṛte janma-jarodbhavāni
bhayāni sarvāṇy apayānti tāta ||68||

tatraivānyatra [ViP 2.6.40] –
viṣṇu-saṁsmaraṇāt kṣīṇa-samasta-kleśa-saṁcayaḥ |
muktiṁ prayāti svargāptis tasya vighno'numīyate ||69||

bṛhan-nāradīye [ṇārP 1.1.65] –
varaṁ vareṇyaṁ varadaṁ purāṇaṁ
nija-prabhā-bhāvita-sarva-lokam |
saṅkalpitārtha-pradam ādi-devaṁ
smṛtvā vrajen mukti-padaṁ manuṣyaḥ ||70||

skānde—
yasya smaraṇa-mātreṇa janma-saṁsāra-bandhanāt |
vimucyate namas tasmai viṣṇave prabhaviṣṇave ||71||

tatraiva kārttika-prasaṅge śrī-parāśaroktau—
tadaiva puruṣo mukto janma-duḥkha-jarādibhiḥ |
bhaktyā tu parayā nūnaṁ yadaiva smarate harim ||72||

bhagavat-prasādanam

bṛhan-nāradīye [ṇārP 1.1.77] --

yena kenāpy upāyena smṛto nārāyaṇo'vyayaḥ |
api pātaka-yuktasya prasannaḥ syān na saṁśayaḥ ||73||

śrī-vaikuṇṭha-loka-prāpakatvam

vāmana-purāṇe—
anādy-anantam ajarāmaraṁ hariṁ
ye saṁsmaranty aharahar niyataṁ narā bhuvi |
tat sarvagaṁ brahma paraṁ purāṇaṁ
te yānti vaiṣṇava-padaṁ dhurvam avyayaṁ ca ||74||

pādme (3.31.101) deva-dūta-vikuṇḍala-saṁvāde yamasya dūtānuśāsane—
smaranti ye sakṛd bhūtāḥ prasaṅgenāpi keśavam |
te vidhvastākhilāghaughā yanti viṣṇoḥ paraṁ padam ||75||

brahma-purāṇe viṣṇu-rahasye (216.88)—
śāṭhyenāpi narā nityaṁ ye smaranti janārdanam |
te 'pi yānti tanuṁ tyaktvā viṣṇulokam anāmayam ||76||

viṣṇu-dharmottare—
nirāśīr nirmamo yas tu viṣṇor dhyāna-paro bhavet |
tat-padaṁ samavāpnoti yatra gatvā na śocati ||77||

sārūpya-prāpaṇam

kāśī-khaṇḍe śrī-bindumādhava-prasaṅge agni-bindu-stutau—
ye tvāṁ trivikrama sadā hṛdi śīlayanti
kādambinī-rucir arociṣam ambujākṣa |
saudāminī-vilasitāṁśuka-vīta-mūrte
te'pi spṛśanti tava kāntim acintya-rūpām ||78||

śrī-bhagavad-gītāsu [ṅītā 8.5] –
anta-kāle ca mām eva smaran muktvā kalevaram |
yaḥ prayāti sa mad-bhāvaṁ yāti nāsty atra saṁśayaḥ ||79||

daśama-skandhe [BhP 10.80.11] pṛthukopākhyāne –
smarataḥ pāda-kamalam ātmānam api yacchati |
kiṁ nv artha-kāmān bhajato nāty-abhīṣṭān jagad-guruḥ ||80||

vaiṣṇave—
vāsudeve mano yasya japa-homārcanādiṣu |
tasyāntarāyo maitreya devendratvādi sat-phalam ||81||

gāruḍe—
mahatas tapaso mūlaṁ prasavaḥ puṇya-santateḥ |

jīvitasya phalaṁ svādu niyataṁ smaraṇaṁ hareḥ ||82||

dvitīya-skandhe [BhP 2.1.6] –

etāvān sāṅkhya-yogābhyāṁ sva-dharma-pariniṣṭhayā |
janma-lābhaḥ paraḥ puṁsām ante nārāyaṇa-smṛtiḥ ||83||

ataeva jarāsandha-niruddha-nṛpa-vargaiḥ prārthitaṁ daśama-skandhe [BhP 10.73.15] –

taṁ naḥ samādiśopāyaṁ yena te caraṇābjayoḥ |
smṛtir yathā na viramed api saṁsaratām iha ||84||

śrī-nāradenāpi [BhP 10.69.18] --

dṛṣṭaṁ tavāṅghri-yugalaṁ janatāpavargaṁ
brahmādibhir hṛdi vicintyam agādha-bodhaiḥ |
saṁsāra-kūpa-patitottaraṇāvalambaṁ
dhyāyaṁś carāmy anugṛhāṇa yathā smṛtiḥ syāt ||85|| iti |

kṛṣṇa-smaraṇa-māhātmya-mahābdhir dustaro dhiyā |
yo yiyāsati tat-pāraṁ sa hi caitanya-vañcitaḥ ||86||
tataḥ pādodakaṁ kiñcit prāk pītvā tulasī-dalaiḥ |
gṛhītenācaret tena svamūrdhany abhiṣecanam ||87||
athādau śrī-guruṁ natvā śrī-kṛṣṇasya padābjayoḥ |
kiñcid vijñāpayan sarvasva-kṛtyāny arpayen namet ||88||

atha prātaḥ praṇāmaḥ

vāmana-purāṇe –

sarva-maṅgala-maṅgalyaṁ vareṇyaṁ varadaṁ śivam |
nārāyaṇaṁ namaskṛtya sarva-karmāṇi kārayet ||89||

atha vijñāpanam

viṣṇu-dharmottare –

yad-utsavādikaṁ karma tat tvayā prerito hare |
kariṣyāmi tvayā jñeyam iti vijñāpanaṁ mama || 90 ||
prātaḥ prabodhito viṣṇo hṛṣīkeśena yat tvayā |
yad yat kārayasīśāna tat karomi tavājñayā ||91||

trailokya-caitanyamayādi-deva
śrī-nātha viṣṇo bhavad-ājñayaiva |
prātaḥ samutthāya tava priyārthaṁ
saṁsāra-yātrām anuvartayiṣye ||92||

saṁsāra-yātrām anuvartamānaṁ
tvad-ājñayā śrī-nṛhare'ntarātman |
spardhātiraskāra-kali-pramāda-
bhayāni mā mābhibhavantu bhūman ||93||

jānāmi dharmaṁ na ca me pravṛttir
jānāmy adharmaṁ na ca me nivṛttiḥ |
tvayā hṛṣīkeśa hṛdi sthitena
yathā niyukto'smi tathā karomi ||94||

atha praṇāma-vākyāni

mahābhārate –
namo brahmaṇya-devāya go-brāhmaṇa-hitāya ca |
jagad-dhitāya kṛṣṇāya govindāya namo namaḥ ||95||

garuḍa-purāṇe—
asura-vibudha-siddhair jñāyate yasya nāntaḥ
sakala-munibhir antaś cintyate yo viśuddhaḥ |
nikhila-hṛdi niviṣṭo vetti yaḥ sarva-sākṣī
tam ajam amṛtam īśaṁ vāsudevaṁ nato'smi ||96||

viṣṇu-purāṇe [ViP ??]
yajñibhir yajña-puruṣo vāsudevaś ca sātvataḥ |
vedānta-vedibhir viṣṇuḥ procyate yo nato'smi tam ||97||
evaṁ vijñāpayan dhyāyan kīrtayaṁś ca yathāvidhi |
praṇāmānācarec chaktyā catuḥ-saṅkhyāvarān budhaḥ ||98||
śrī-gopī-candanenordhva-puṇḍraṁ kṛtvā yathā-vidhi |
āsīta prāṅ-mukho bhūtvā śuddha-sthāne śubhāsane ||99||

tathā ca nāradīya-pañcarātre—
nirgatyācamya vidhivat praviśya ca punaḥ sudhīḥ |
āsane prāṅ-mukho bhūtvā vihite copaviśya vai ||100||
sampradāyānusāreṇa bhūta-śuddhiṁ vidhāya ca |
prāṇāyāmāṁś ca vidhivat kṛṣṇaṁ dhyāyet yathoditam ||101||

tathā coktam—
upapātakeṣu sarveṣu pātakeṣu mahatsu ca |
praviśya rajanī-pādaṁ viṣṇu-dhyānaṁ samācaret ||102||

vaihāyasa-pañcarātre ca—
tathaiva rātri-śeṣaṁ tu kālaṁ sūryodayāvadhi |
kartavyaṁ sajapaṁ dhyānaṁ nityam ārādhakena vai ||103||
vibhajya pañcadhā rātriṁ śeṣe devārcanādikam |

japaṁ homaṁ tathā dhyānaṁ nityaṁ kurvīta sādhakaḥ ||104||

ataeva viṣṇu-smṛtau—

rātres tu paścime yāme muhūrtau brāhmya ucyate ||105|| iti |

pādodapānādīnāṁ ca sa vidhir mahimāgrataḥ |
lekhyo'dhunā tu dhyānasya sa saṅkṣepeṇa likhyate ||106||

tāpanīya-śrutiṣu [ṅṭū 1.9-11] –

sat-puṇḍarīka-nayanaṁ meghābhaṁ vaidyutāmbaram |
dvi-bhujaṁ jñāna-mudrāḍhyaṁ vana-mālinam īśvaram ||107||
gopa-gopī-gavāvītaṁ sura-druma-talāśritam |
dviyālaṅkaraṇopetaṁ ratna-paṅkaja-madhyagam ||108||
kālindī-jala-kallola-saṅgi-māruta-sevitam |
cintayaṁś cetasā kṛṣṇaṁ mukto bhavati saṁsṛteḥ ||109||

mṛtyuñjaya-saṁhitānusārodita-sāradā-tilake ca –

smared vṛndāvane ramye mohayantam anāratam |
govindaṁ puṇḍarīkākṣaṁ gopa-kanyāḥ sahasraśaḥ ||110||
ātmano vadanāmbhoja-preritākṣi-madhu-vratāḥ |
kāma-bāṇena vivaśāś ciram āśleṣeṇotsukāḥ ||111||
muktāhāra-lasat-pīnottuṅgastana-bharānatāḥ |
srasta-dhammilla-vasanā mada-skhalita-bhāṣaṇāḥ ||112||
danta-paṅkti-prabhodbhāsi-spandamānādharāñcitāḥ |
vilobhayantīr vividhair vibhramair bhāva-garbhitaiḥ ||113||

phullendīvara-kāntim indu-vadanaṁ barhāvataṁsa-priyaṁ
śrī-vatsāṅkam udāra-kaustubha-dharaṁ pītāmbaraṁ sundaram |
gopīnāṁ nayanotpalārcita-tanuṁ go-gopa-saṅghāvṛtaṁ
govindaṁ kala-veṇu-vādana-paraṁ divyāṅga-bhūṣaṁ bhaje ||114|| iti |

śrī-gautamīya-tantrādau tad-dhyānaṁ prathitaṁ param |
agrato'trāpi saṁlekhyaṁ yad iṣṭaṁ tatra tad bhajet ||115||

bṛhat-śātātāpa-smṛtau—

pakṣopavāsād yat pāpaṁ puruṣasya praṇaśyati |
prāṇāyāma-śatenaiva yat pāpaṁ naśyate nṛṇām ||116||
prāṇāyāma-sahasreṇa yat pāpaṁ naśyate nṛṇām |
kṣaṇa-mātreṇa tat pāpaṁ harer dhyānāt praṇaśyati ||117||

viṣṇu-dharme—

sarva-pāpa-prasakto'pi dhyāyan nimiṣam acyutam |
bhūtas tapasvī bhavati paṅkti-pāvana-pāvanaḥ ||118||

viṣṇu-purāṇe (?) ca—

dhyāyen nārāyaṇaṁ devaṁ snānādiṣu ca karmasu |
prāyaścittaṁ hi sarvasya duṣkṛtasyeti niścitam ||119||

kali-doṣa-haratvam

bṛhan-nāradīye kali-prasaṅge [ṇārP 1.41.97] –
samasta-jagad-ādhāraṁ paramārtha-svarūpiṇam |
ghore kali-yuge prāpte viṣṇuṁ dhyāyan na sīdati ||120||

sarva-dharmādhikāritvam

skānde kārttika-māhātmye agastyoktau—
kintv asya bahubhis tīrthaiḥ kiṁ tasya bahubhir vrataiḥ |
yo nityaṁ dhyāyate devaṁ nārāyaṇam ananya-dhīḥ ||121||

mokṣa-pradatvam

bṛhan-nāradīye kali-prasaṅge [ṇārP 1.40.52] –
ye mānavā vigata-rāga-parāvara-jñā
nārāyaṇaṁ sura-guruṁ satataṁ smaranti |
dhyānena tena hata kilbiṣa-cetanās te
mātuḥ payodhara-rasaṁ na punaḥ pibanti ||122||

śrī-vaikuṇṭha-prāpakatvam

skānde śrī-brahmoktau—
muhūrtam api yo dhyāyen nārāyaṇam atandritaḥ |
so'pi sad-gatim āpnoti kiṁ punas tat-parāyaṇaḥ ||123||

pādme vaiśākha-māhātmye yama-brāhmaṇa-saṁvāde [PadmaP 1.96.78]
dhyāyanti puruṣaṁ divyam acyutaṁ ye smaranti ca |
labhante te'cyuta-sthānaṁ śrutir eṣā purātanī ||124||

sārūpya-prāpaṇam

ekādaśa-skandhe [BhP 11.5.48] –
vaireṇa yaṁ nṛpatayaḥ śiśupāla-pauṇḍra-
śālvādayo gati-vilāsa-vilokanādyaiḥ |
dhyāyanta ākṛta-dhiyaḥ śayanāsanādau
tat-sāmyam āpur anurakta-dhiyāṁ punaḥ kim ||125||

svataḥ parama-phalatvam

caturtha-skandhe [BhP 4.20.29] śrī-pṛthūktau –

bhajanty atha tvām ata eva sādhavo
vyudasta-māyā-guṇa-vibhramodayam |
bhavat-padānusmaraṇād ṛte satāṁ
nimittam anyad bhagavan na vidmahe ||126||

skanda-purāṇe brahmoktau ca –

āloḍya sarva-śāstrāṇi vicārya ca punaḥ punaḥ |
idame eva suniṣpannaṁ dhyeyo nārāyaṇaḥ sadā ||127||

ataevoktaṁ hāyaśīrṣa-pañcarātre nārāyaṇa-vyūha-stave –

ye tyakta-loka-dharmārthā viṣṇu-bhakti-vaśaṁ gatāḥ |
dhyāyanti paramātmānaṁ tebhyo'pīha namo namaḥ || 128 || iti |

smaraṇe yat tan māhātmyaṁ tad-dhyāne'py akhilaṁ viduḥ |
bhedaḥ kalpyeta sāmānya-viśeṣābhyāṁ tayoḥ kiyān ||129||

atha śrī-bhagavat-prabodhanam

tato devālaye gatvā ghaṇṭādy-udghoṣa-pūrvakam |
prabodhya stutibhiḥ kṛṣṇaṁ nīrājyaṁ prārthayed idam ||130||

tṛtīya-skandhe [BhP 3.9.25] –

so 'sāv adabhra-karuṇo bhagavān vivṛddha-
prema-smitena nayanāmburuhaṁ vijṛmbhan |
utthāya viśva-vijayāya ca no viṣādaṁ
mādhvyā girāpanayatāt puruṣaḥ purāṇaḥ ||131||

deva-prapannārtihara prasādaṁ kuru keśava |
avalokana-dānena bhūyo māṁ pārayācyuta ||132|| iti |

devālayaṁ praviśyātha stotrāṇīṣṭāni kīrtayan |
kṛṣṇasya tulasī-varjaṁ nirmālyam apasārayet ||133||

atha nirmālyottāraṇam

atri-smṛtau—

prātaḥ-kāle sadā kuryān nirmālyottāraṇaṁ budhaḥ |
tṛṣitāḥ paśavo baddhāḥ kanyakā ca rajasvalā |
devatā ca sanirmālyā hanti puṇyaṁ purākṛtam ||134||

nārasiṁhe śrī-yamoktau—

deva-mālyāpanayanaṁ devāgāre samūhanam |
snāpanaṁ sarva-devānāṁ go-pradāna-samaṁ smṛtam ||135||

nārada-pañcarātre—

yaḥ prātar utthāya vidhāya nityaṁ
nirmālyam īśasya nirākaroti |
na tasya duḥkhaṁ na daridratā ca
nākāla-mṛtyur na ca roga-mātram ||136||

aruṇodaya-velāyāṁ nirmālyaṁ śalyatāṁ vrajet |
prātas tu syān mahāśalyaṁ ghaṭikā-mātra-yogataḥ ||137||
atiśalyaṁ vijānīyāt tato vajra-prahāravat |
aruṇodaya-velāyāṁ śalyaṁ tat kṣamate hariḥ ||138||
ghaṭikāyām atikrāntau kṣudraṁ pātakam āvahet |
muhūrte samatikrānte pūrṇaṁ pātakam ucyate ||139||
atipātakam ev syāt ghaṭikānāṁ catuṣṭaye |
muhūrta-tritaye pūrṇe mahā-pātakam ucyate ||140||
tataḥ paraṁ brahma-vadho mahā-pātaka-pañcakam |
prahare pūrṇatāṁ yāte prāyaścittaṁ tato na hi ||141||
nirmālyasya vilambe tu prāyaścittam athocyate |
atikrānte muhūrtārdhe sahasraṁ japam ācaret ||142||
pūrṇe muhūrte sañjāte sahasraṁ sārdham ucyate |
sahasra-dvitīyaṁ kuryāt ghaṭikānāṁ catuṣṭaye ||143||
muhūrta-tritaye'tīte ayutaṁ japam ācaret |
prahare pūrṇatāṁ yāte puraścaraṇam ucyate |
prahare samatikrānte prāyaścittaṁ na vidyate ||144||

atha śrī-mukha-prakṣālanam

śrī-hastāṅghri-mukhāmbhoja-kṣālanāya ca tad-gṛhe |
gaṇḍūṣāṇi jalair dattvā danta-kāṣṭhaṁ samarpayet ||145||
jihvollekhanikāṁ dattvā pāduke śuddha-mṛttikām |
salilaṁ ca punar dadyād vāso'pi mukha-mārjanam ||146||
tataḥ śrī-tulasīṁ puṇyām arpayet bhagavat-priyām |
tan-māhātmyaṁ ca tan-mukhya-prasaṅge lekhyam agrataḥ ||147||

atha danta-kāṣṭhārpaṇa-māhātmyam

viṣṇu-dharmottare—

danta-kāṣṭha-pradānena danta-saubhāgyam ṛcchati |
jihvollekhanikāṁ dattvā virogas tv abhijāyate ||148||
pādukāyāḥ pradānena gatim iṣṭām avāpnuyāt |
mṛd-bhāga-dānād devasya bhūmim āpnoty anuttamām ||149||

atha maṅgala-nīrājanam

paṭhitvātha priyān ślokān mahā-vāditra-nisvanaiḥ |
prabhor nīrājanaṁ kuryān maṅgalākhyaṁ jagad-dhitam ||150||
nīrājanaṁ tv idaṁ sarvaiḥ kartavyaṁ śuci-vigrahaiḥ |
parama-śraddhayotthāya draṣṭavyaṁ ca sadā naraiḥ ||151||
strīṇāṁ puṁsāṁ ca sarveṣām etat sarveṣṭa-pūrakam |
samasta-dainya-dāridrya-duritādy-upaśānti-kṛt ||152||

atha prātaḥ-snānārthodyamaḥ

tato'ruṇodayasyānte snānārthaṁ niḥsared bahiḥ |
kīrtayan kṛṣṇa-nāmāni tīrthaṁ gacched anantaram ||153||

tathā ca śukra-smṛtau—

brāhme muhūrte cotthāya śucir bhūtvā samāhitaḥ |
svastikādy-āsanaṁ baddhvā dhyātvā kṛṣṇa-pādāmbujam ||154||
tato nirgatya nilayānnāmānīmāni kīrtayet |
śrī-vāsudevāniruddha-pradyumnādhokṣajācyuta |
śrī-kṛṣṇānanta govinda saṅkarṣaṇa namo'stu te ||155||
gatvā tīrthādikaṁ tatra nikṣipya snāna-sādhanam |
vidhinācarya maitry-ādi-kṛtyaṁ śaucaṁ vidhāya ca |
ācamya khāni saṁmārjya snānaṁ kuryāt yathocitam ||156||

atha maitryādi-kṛtya-vidhiḥ

śrī-viṣṇu-purāṇe [ViP 3.11.8-15] aurva-sagara-saṁvāde gṛhi-dharma-kathane—

tataḥ kalye samutthāya kuryān mūtraṁ nareśvara |
nairṛtyām iṣu-vikṣepam atītyādhikaṁ gṛhāt ||157||
dūrādāvasathān mūtraṁ purīṣaṁ ca samutsṛjet |
pādāv asecanocchiṣṭe prakṣipen na gṛhāṅgaṇe ||158||
ātma-cchāyāṁ taroś chāyāṁ go-sūryāgny-anilāṁs tathā |
guruṁ dvijādīṁś ca budho na meheta kadācana ||159||
na kṛṣṭe śasya-madhye vā go-vraje jana-saṁsadi |
na vartmani na nady-ādi-tīrtheṣu puruṣarṣabha ||160||
nāpsu naivāmbhasas tīre na śmaśāne samācaret |
utsargaṁ vai purīṣasya mūtrasya ca visarjanam ||161||
udaṅmukho divotsargaṁ viparīta-mukho niśi |
kurvītānāpadi prājño mūtrotsargaṁ ca pārthiva ||162||
tṛṇair ācchādya vasudhāṁ vastra-prāvṛta-mastakaḥ |
tiṣṭhen nāticiraṁ tatra naiva kiñcid udīrayet ||163||

tathā kaurme vyāsa-gītāyām—

nidhāya dakṣiṇe karṇe brahma-sūtram udaṅmukhaḥ |
antardhāpya mahīṁ kāṣṭhaiḥ patrair loṣṭrais tṛṇena vā ||164||
prāvṛtya tu śiraḥ kuryād vin-mūtrasya visarjanam |
na caivābhimukhaḥ strīṇāṁ guru-brāhmaṇayor gavām |
na deva-devālayor nāpām api kadācana ||165||
nadīṁ jyotīṁṣi vīkṣitvā na vāyv-agni-mukho'pi vā |
prayādityaṁ pratyanalaṁ pratisomaṁ tathaiva ca ||166||

kāśī-kāṇḍe śrī-skandāgastya-saṁvāde—

tataś cāvaśyakaṁ kartuṁ nairṛtīṁ diśam āśrayet |
grāmād dhanuḥ-śataṁ gacchen nagarāc ca caturguṇam ||167||
karṇopavīty-udag-vaktro divase sandhyayor api |
vin-mūtre visṛjen maunī niśāyāṁ dakṣiṇā-mukhaḥ ||168||
nālokayed diśo bhāgān jyotiś cakraṁ nabho'malam |
vāmena pāṇinā śiśnaṁ dhṛtvottiṣṭhet prayatnavān ||169||

tatraivāgre—

na mūtraṁ go-vraje kuryān na valmīke na bhasmani |
na garteṣu sa-sattveṣu na tiṣṭhan na vrajann api ||170||
yathā-sukha-mukho rātrau divā chāyāndhakārayoḥ |
bhītiṣu prāṇa-bādhāyāṁ kuryān mala-visarjanam ||171||

viṣṇu-purāṇe [BhP 3.11.16-18] tatraiva—

valmīka-mūṣikotkhātāṁ mṛdaṁ nāntar-jalāt tathā |
śaucāvaśiṣṭāṁ gehāc ca na dadyāl lepa-sambhavām ||172||
antaḥprāṇyavapannāṁ ca halotkhātāṁ ca pārthiva |
parityajen mṛdaś caitāḥ sakalāḥ śauca-sādhane ||173||
ekā liṅge gude tisras daśa vāma-kare nṛpa |
hasta-dvaye saptānyā mṛdaḥ śaucopapādikāḥ ||174||

yama-smṛtau—

tisras tu pādayor deyāḥ śuddhi-kāmena nityaśaḥ ||175||

kiṁ ca—

tisras tu mṛttikā deyāḥ kṛtvā tu nakha-śodhanam ||176||

kāśī-khaṇḍe ca tatraiva—

guhye dadyān mṛdaṁ caikāṁ pāyau pañcāmbu-sāntarāḥ |
daśa vāma-kare cāpi sapta pāṇi-dvaye mṛdaḥ ||177||
ekaikāṁ pādayor dadyāt tisraḥ pāṇyor mṛdaḥ smṛtāḥ |
itthaṁ śaucaṁ gṛhī kuryād gandha-lepa-kṣayāvadhi ||178||
kramād dviguṇam etat tu brahmacaryādiṣu triṣu |
divā vihita-śaucāc ca rātrāv ardhaṁ samācaret ||179||
rujārdhaṁ ca tad-ardhaṁ ca pathi caurādi-pīḍite |

tad-ardha-yoṣitāṁ cāpi svāsthye nyūnaṁ na kārayet |
ārdra-dhātrī-phalonmānā mṛdaḥ śauce prakīrtitāḥ ||180||

śaṅkha-smṛtau—
mṛttikā tu samuddiṣṭā triparvī pūryate yayā ||181||

dakṣa-smṛtau—
ardha-prasṛti-mātrā tu prathamā mṛttikā smṛtā |
dvitīyā ca tṛtīyā ca tad-ardhaṁ parikīrtitā ||182||

atha kevala-mūtrotsarge

dakṣaḥ—
ekā liṅge tu savye trir ubhayor mṛd-dvayaṁ smṛtam ||183||

brāhme—
pādayor dve gṛhītvā ca suprakṣālita-pāṇinā |
ācamya tu tataḥ śuddhaḥ smṛtvā viṣṇuṁ sanātanam ||184||

viṣṇu-purāṇe [BhP 3.11.19-21] tatraiva—
acchenāgandha-phenena jalenābudbudena ca |
ācāmeta mṛdaṁ bhūyas tathā dadyāt samāhitaḥ ||185||
niṣpāditāṅghri-śaucas tu pāpāv abhyukṣya vai punaḥ |
triḥ pibet salilaṁ tena tathā dviḥ parimārjayet ||186||
śīrṣaṇyāni tataḥ khāni mūrdhānaṁ ca mṛdā labhet |
bāhū nābhiṁ ca toyena hṛdayaṁ cāpi saṁspṛśet ||187||

atra ca viśeṣo dakṣeṇoktaḥ—
prakṣālya hastau pādau ca triḥ pibed ambu vīkṣitam |
saṁvṛttāṅguṣṭha-mūlena dviḥ pramṛjyāt tato mukham ||188||
saṁhatya tisṛbhiḥ pūrvam āsyam evam upaspṛśet |
aṅguṣṭhena pradeśinyā ghrāṇaṁ paścād anantaram ||189||
aṅguṣṭhānāmikābhyāṁ tu cakṣuḥ-śrotre punaḥ punaḥ |
kaniṣṭhāṅguṣṭhayor nābhiṁ hṛdayaṁ tu talena vai |
sarvābhis tu śiraḥ paścād bāhū cāgreṇa saṁspṛśet ||190||

tathā kāśī-khaṇḍe tatraiva—
prāg āsya udagāsyo vā sūpaviṣṭaḥ śucau bhuvi |
upaspṛśed vihīnāyāṁ tuṣāṅgārāsthi-bhasmabhiḥ ||191||
anuṣṇābhir aphenābhir adbhir hṛdgābhir atvaraḥ |
brāhmaṇo brahma-tīrthena dṛṣṭi-pūtanābhir ācamet ||192||
kaṇṭha-gābhir nṛpaḥ śudhyet tālugābhis tathorujaḥ |
strī-śūdrāvāsyasaṁsparśa-mātreṇāpi visudhyataḥ ||193||

yājñavalkya-smṛtau—

pāda-kṣālana-śeṣeṇa nācāmet vāriṇā dvijaḥ |
yady ācamet srāvayitvā bhūmau baudhāyano'bravīt ||194||

bharadvāja-smṛtau—
pāṇinā dakṣiṇenaiva saṁhatāṅgulinācamet |
muktāṅguṣṭhaka-niṣṭhena naka-spṛṣṭā apas tyajet ||195||

kaurme ca vyāsa-gītāyām—
bhuktvā pītvā ca suptvā ca snātvā rathyopasarpaṇe |
auṣṭhau vilomakau spṛṣṭvā vāso viparidhāya ca ||196||
reto-mūtra-purīṣāṇām utsarge'nṛta-bhāṣaṇe |
ṣṭhīvitvādhyayanārambhe kāśa-śvāsāgame tathā ||197||
catvaraṁ vā śmaśānaṁ vā samabhyasya dvijottamaḥ |
sandhyor ubhayos tadvad ācānto'py ācamet punaḥ ||198||

kiṁ ca—
śiraḥ prāvṛtya kaṇṭhaṁ vā muktakaccha-śikho'pi vā |
akṛtvā pādayoḥ śaucam ācānto'py aśucir bhavet ||199||
sopānatkau jalastho vā noṣṇīṣī cācamed budhaḥ |
na caiva varṣa-dhārābhir hastocchiṣṭe tathā budhaḥ ||200||
naika-hastārpiutta-jalair vinā sūtreṇa vā punaḥ |
na pādukāsana-stho vā bahir jānur athāpi vā ||201||

atha vaiṣṇavācamanam

triḥ-pāne keśavaṁ nārāyaṇaṁ mādhavam apy atha |
prakṣālane dvayoḥ pāṇyor govindaṁ viṣṇum apy ubhau ||202||
madhusūdanam ekaṁ ca mārjane'nyaṁ trivikramam ||203||
unmārjane'py adharayor vāmana-śrīdharāv ubhau ||204||
prakṣālane punaḥ pāṇyor hṛṣīkeśaṁ ca pādayoḥ |
padmanābhaṁ prokṣaṇe tu mūrdhno dāmodaraṁ tataḥ ||205||
vāsudevaṁ mukhe saṅkarṣaṇaṁ pradyumnam ity ubhau |
nāsayor netra-yugale'niruddhaṁ puruṣottamam |
adhokṣajaṁ nṛsiṁhaṁ ca karṇayor nābhito'cyutam ||206||
janārdanaṁ ca hṛdaye upendraṁ mastake tataḥ |
dakṣiṇe tu hariṁ bāhau vāme kṛṣṇaṁ yathāvidhi |
namo'nantaṁ ca caturthy-antam ācāmet kramato japan ||207||
aśaktaḥ kevalam dakṣaṁ spṛśet karṇaṁ tathā ca vāk |
kurvītālabhanaṁ vāpi dakṣiṇa-śravaṇasya vai ||208||

atha danta-dhāvana-vidhiḥ

tatra kātyāyanaḥ—
utthāya netraṁ prakṣālya śucir bhūtvā samāhitaḥ |

parijapya ca mantreṇa bhakṣayed danta-dhāvanam ||209||

mantraś cāyam—

āyur balaṁ yaśo varcaḥ prajā paśu-vasūni ca |
brahma prajñāṁ ca medhāṁ ca tvaṁ no dhehi vanaspate ||210||

tasya nityatā

kāśī-khaṇḍe—

atho mukha-viśuddhy-arthaṁ gṛhṇīyād danta-dhāvanam |
ācānto'py aśucir yasmād akṛtvā danta-dhāvanam ||211||

vārāhe ca—

danta-kāṣṭham akhāditvā yas tu mām upasarpati |
sarva-kāla-kṛtaṁ karma tena caikena naśyati ||212||

atha danta-kāṣṭha-niṣiddha-dināni

manuḥ—

caturdaśy-aṣṭamī-darśa-paurṇamāsy-arka-saṅkramaḥ |
eṣu strī-taila-māṁsāni danta-kāṣṭhāni varjayet ||213||

saṁvartakaḥ—

ādye tithau navamyāṁ ca kṣaye candramasas tathā |
ādity-vāre śaure ca varjayed danta-dhāvanam ||214||

kātyāyanaḥ—

pratipad-darśa-ṣaṣṭhīṣu navamyāṁ ca viśeṣataḥ |
dantānāṁ kāṣṭha-saṁyogo dahaty āsaptamaṁ kulam ||215||

vṛddha-vaśiṣṭhaḥ—

upavāse tathā śrāddhena khāded danta-dhāvanam |
dantānāṁ kāṣṭha-saṁyogo hanti sapta-kulāni vai ||216||

anyatra ca—

pratipad-dara-ṣaṣṭhīṣu navamy-ekādaśī-ravau |
dantānāṁ kāṣṭha-saṁyogo hanti puṇyaṁ purā-kṛtam ||217||

atha tatra pratinidhiḥ

dinaeṣv eteṣu kāṣṭhair hi dantānāṁ dhāvanasya tu |

niṣiddhatvāt tṛṇaiḥ kuryāt tathā kāṣṭhetaraiś ca tat ||218||

tathā ca vyāsaḥ—

pratipad-darśa-ṣaṣṭhīṣu navamyāṁ danta-dhāvanam |
parṇair anyatra kāṣṭhaiś ca jīvollekhhaḥ sadaiva hi ||219||

paiṭhīnasiḥ—

alābhe ca niṣedhe vā kāṣṭhānāṁ danta-dhāvanam |
parṇādinā viśuddhena jihvollekhaḥ sadaiva hi ||220||

atha tatraivāpavādaḥ

kāṣṭhaiḥ pratipad-ādau yan niṣiddhaṁ danta-dhāvanam |
tṛṇa-parṇais tu tat kuryād amām ekādaśīṁ vinā ||221||

ata eva vyāsasya vacanāntaram—

alābhe danta-kāṣṭhānāṁ niṣiddhāyāṁ tathā tithau |
apāṁ dvādaśa-gaṇḍūṣair vidadhyād danta-dhāvanam ||222||

kāśī-khaṇḍe tatraiva—

mukhe paryuṣite yasmād bhaved aśuci-bhāg naraḥ |
tataḥ kuryāt prayatnena śuddhy-arthaṁ danta-dhāvanam ||225||
upavāse'pi no duṣyed danta-dhāvanam añjanam |
gandhālaṅkāra-sad-vastra-puṣpa-mālānulepanam ||226||

atha danta-kāṣṭhāni

smṛtau—

sarva kaṇṭakinaḥ puṇyāḥ āyurdāḥ kṣīriṇaḥ smṛtāḥ |
kaṭu-tikta-kaṣāyāś ca balārogya-sukha-pradāḥ ||227||

kiṁ ca—

palāśānāṁ danta-kāṣṭhaṁ pāduke caiva varjayet |
varjayec ca prayatnena baṭaṁ vāśvattham eva ca ||228||

kaurme śrī-vyāsa-gītāyām—

madhyāṅguli-samasthaulyaṁ dvādaśāṅgula-sammitam |
sa-tvacaṁ danta-kāṣṭhaṁ yat tad-agre na tu dhārayet ||229||
kṣīri-vṛkṣa-samudbhūtaṁ mālatī-sambhavaṁ śubham |
apāmārgaṁ ca bilvaṁ vā kara-vīraṁ viśeṣatah ||230||
varjayitvā ninitāni gṛhītvaikaṁ yathoditam |
parihṛtya dinaṁ pāpaṁ bhakṣayed vai vidhānavit ||231||
na pāṭayet danta-kāṣṭhaṁ nāṅguly-agreṇa dhārayet |

prakṣālya bhuktvā taj jahyāt śucau deśe samāhitaḥ ||232||

kāśī-khaṇḍe ca tatraiva—

kaniṣṭhāgra-parīṇāhaṁ sa-tvacaṁ nirvraṇaṁ ṛjum |
dvādaśāṅgula-mānaṁ ca sārdraṁ syād danta-dhāvanam |
jihvollekhanikām vāpi kuryāc cāpākṛtiṁ śubhām ||233||

rāmārcana-candrikāyām ca—

dantollekho vitastyā bhavati parimitād annam ity ādi-mantrāt
prātaḥ kṣīry-ādi-kāṣṭhād vaṭa-khadira-palāśair vinārkāmra-bilvaiḥ |
bhuktvā gaṇḍūṣa-ṣaṭkaṁ dvir api kuśam ṛte deśinīm aṅgulībhir
nandābhūtāṣṭa-parvaṇy api na khalu navamy-arka-saṅkrānti-pāte ||234||

atha keśa-prasādhanādiḥ

tataś cācamya vidhivat kṛtvā keśa-prasādhanam |
smṛtvā praṇava-gāyatryau nibadhnīyāc chikhāṁ dvijaḥ ||235||

tathā coktaṁ—

na dakṣiṇā-mukho nordhvaṁ kuryāt keśa-prasādhanam |
smṛtvoṅkāraṁ ca gāyatrīṁ nibadhnīyāc cikhāntataḥ ||236||

atha snānam

viṣṇu-purāṇe [BhP 3.11.25] tatraiva—

nadī-nada-taḍāgeṣu deva-khāta-jaleṣu ca |
nitya-kriyārthaṁ snāyīta giri-prasravaṇeṣu ca ||237||
kūpeṣūddhṛta-toyena snānaṁ kurvīta vā bhuvi |
snāyītoddhṛta-toyena athavā bhuvy asambhave ||238||

atha snāna-nityatā

tatra kātyāyanaḥ—

yathāhani tathā prātar nityaṁ snāyād anāturaḥ |
atyanta-malinaḥ kāyo nava-cchidra-samanvitaḥ |
sravat eva divā-rātrau prātaḥ-snānaṁ viśodhanam ||239||

dakṣaḥ—

prātar madhyāhnayoḥ snānaṁ vānaprastha-gṛhasthayoḥ |
yates tri-savanaṁ snānaṁ sakṛt tu brahmacāriṇaḥ ||240||
sarve cāpi sakṛt kuryur aśaktau codakaṁ vinā ||241||

kiṁ ca—

aśiraskaṁ bhavet snānam aśaktau karmiṇāṁ sadā |
ārdreṇa vāsasā vāpi pāṇinā vāpi mārjanam ||242||

śaṅkhaś ca—

asnātas tu pumān nārho japādi-havanādiṣu ||243||

kaurme vyāsa-gītāyām—

prātaḥ-snānaṁ vinā puṁsāṁ pāpitvaṁ karmasu smṛtam |
home jape viśeṣeṇa tasmāt snānaṁ samācaret ||244||

kāśī-khaṇḍe—

prasveda-lālasādyāklinno nidrādhīno yato naraḥ |
prātaḥ-snānāt tato'rhaḥ syān mantra-stotra-japādiṣu ||245||

pādme ca devahūti-vikuṇḍala-saṁvāde [PadmaP 3.31.55-56] --

snānaṁ vinā tu yo bhuṅkte malāśī sa sadā naraḥ |
asnāyino'śuces tasya vimukhāḥ pitṛ-devatāḥ ||246||
snāna-hīno naraḥ pāpaḥ snāna-hīno naro 'śuciḥ |
asnāyī narakaṁ bhuṅkte puṁs-kīṭādiṣu jāyate ||247||

atha snāna-māhātmyam

mahābhārate [5.37.29] udyoga-parvaṇi śrī-viduroktau—

guṇā daśa snāna-śīlaṁ bhajante
balaṁ rūpaṁ svara-varṇa-praśuddhiḥ |
sparśaś ca gandhaś ca viśuddhatā ca
śrīḥ saukumāryaṁ pravarāś ca nāryaḥ ||248||

pādme ca [3.31.54-58] tatraiva—

yāmyaṁ hi yātanā-duḥkhaṁ nitya-snāyī na paśyati |
nitya-snānena pūyante api pāpa-kṛto narāḥ ||249||
prātaḥ-snānaṁ hared vaiśya bāhyābhyantarajaṁ malam |
prātaḥ-snānena niṣpāpo naro na nirayaṁ vrajet ||250||
ye punaḥ srotasi snānam ācarantīha parvaṇi |
tenaiva narakaṁ yānti na jāyante kuyoniṣu ||251||
duḥsvapnā duṣṭa-cintāś ca bandhyā bhavanti sarvadā |
prātaḥ-snānena śuddhānāṁ puruṣāṇāṁ viśāṁ vara ||252||

atri-smṛtau—

snāne manaḥ-prasādaḥ syād devā abhimukhāḥ sadā |
saubhāgyaṁ śrīḥ sukhaṁ puṣṭiḥ puṇyaṁ vidyā yaśo dhṛtiḥ ||253||
mahā-pāpāny alakṣmīṁ ca duritaṁ durvicintitam |

śoka-duḥkhādi harate prātaḥ-snānaṁ viśeṣataḥ ||254||

kaurme tatraiva—

prātaḥ-snānaṁ praśaṁsanti dṛṣṭādṛṣṭa-karaṁ hi tat |
prātaḥ-snānena pāpāni pūyante nātra saṁśayaḥ ||255||

kāśī-khaṇḍe ca—

prātaḥ-snānāt yataḥ śudhyet kāyo'yaṁ malinaḥ sadā |
chidrito navabhiś chidraiḥ sravaty eva divā-niśam ||256||
utsāha-medhā-saubhāgya-rūpa-sampat-pravartakam |
manaḥ-prasannatā-hetuḥ prātaḥ-snānaṁ praśasyate ||257||
prātaḥ prātas tu yat snānaṁ saṁjāte cāruṇodvaye |
prājāpatya-samaṁ prāhus tan mahāgha-vighātakṛt ||258||
prātaḥ-snānaṁ haret pāpam alakṣmīṁ glānim eva ca |
aśucitvaṁ ca duḥsvapnaṁ tuṣṭiṁ puṣṭiṁ prayacchati ||259||
nopasarpanti vai duṣṭāḥ prātaḥ-snāyi-janaṁ kvacit |
dṛṣṭādṛṣṭa-phalaṁ tasmāt prātaḥ-snānaṁ samācaret ||260||
snāna-mātraṁ tathā prātaḥ-snānaṁ cātra niyojitam |
yadyapy anyo'nya-milite pṛthag jñeye tathāpy amū ||261||

atha snāna-vidhiḥ

atha tīrtha-gatas tatra dhauta-vastraṁ kuśāṁs tathā |
mṛttikāṁ ca taṭe nyasya snāyāt sva-sva-vidhānataḥ ||262||
adhautena tu vastreṇa nitya-naimittikīṁ kriyām |
kurvan na phalam āpnoti kṛtā cen niṣphalā bhavet ||263||
dhautāṅghri-pāṇir ācāntaḥ kṛtvā saṅkalpam ādarāt |
gaṅgādi-smaraṇaṁ kṛtvā tīrthāyārghyaṁ samarpayet ||264||
sāgara-svana-nirghoṣa-daṇḍa-hastāsurāntaka |
jagat-sraṣṭar jagan-mardin namāmi tvāṁ sureśvara ||265||
imaṁ mantraṁ samuccārya tīrtha-snānaṁ samācaret |
anyathā tat-phalasyārdhaṁ tīrtheśo harati svayam ||266||
natvātha tīrthaṁ snānārtham anujñāṁ prārthayed imām |
devadeva jagannātha śaṅkha-cakra-gadādhara |
dehi viṣṇo mamānujñāṁ tava tīrtha-niṣevaṇe ||267|| iti |

vidhivan mṛdam ādāya tīrtha-toye praviśya ca |
pravāhābhimukho nadyāṁ syād anyatrārka-sammukhaḥ ||268||
dig-bandhaṁ vidhinācarya tīrthāni parikalpya ca |
āvāhayed bhagavatīṁ gaṅgām āditya-maṇḍalāt ||269||
darbha-pāṇiḥ kṛta-prāṇāyāmaḥ kṛṣṇa-padāmbujam |
dhyātvā tan-nāma saṅkīrtya nimajjet puṇya-vāriṇi ||270||
ācamya mūla-mantraṁ ca sa-prāṇāyāmakaṁ japan |
kṛṣṇaṁ dhyāyan jale bhūyo nimajjya snānam ācaret ||271||

kṛtvāgha-marṣaṇāntaṁ ca nāmabhiḥ keśavādibhiḥ |
tatra dvādaśadhā toye nimajjya snānam ācaret ||272||

tatra viśeṣaḥ

śrī-nārada-pañcarātre—
prasiddheṣu ca tīrtheṣu yady anyasyābhidhāṁ smaret |
snātakaṁ taṁ tu tat tīrtham abhiśapya kṣaṇād vrajet ||273|| iti |

iti vaidika-tāntrika-miśrito vidhiḥ |

pādme vaiśākhya-māhātmye [PadmaP 5.95.12-16, 20-23] śrī-nāradāmbarīṣa-saṁvāde -
evam uccārya tat-tīrthe pādau prakṣālya vāg yataḥ |
smaran nārāyaṇaṁ devaṁ snānaṁ kuryād vidhānataḥ ||274||
tīrthaṁ prakalpayed dhīmān mūla-mantram imaṁ paṭhan |
auṁ namo nārāyaṇāya mūla-mantra udāhṛtaḥ ||275||
darbha-pāṇis tu vidhivad ācāntaḥ praṇato bhuvi |
catur-hasta-samāyuktaṁ caturasraṁ samantataḥ ||276||
prakalpyāvāhayed gaṅgāṁ mantreṇānena mānavaḥ |
viṣṇu-pāda-prasūtāsi vaiṣṇavī viṣṇu-devatā |
trāhi nas tvenasas tasmād ājanma-maraṇāntikāt ||277|| ityādi |

sapta-vārābhijaptena kara-sampuṭa-yojite |
mūrdhni kṛtvā jalaṁ bhūpaś catur vā pañca sapta vā |
snānaṁ kṛtvā mṛdā tadvad āmantrya tu vidhānataḥ ||278||
aśva-krānte ratha-krānte viṣṇu-krānte vasundhare |
mṛttike hara me pāpaṁ yan mayā duṣkṛtaṁ kṛtam ||279||
uddhṛtāsi varāheṇa viṣṇunā śata-bāhunā |
namas te sarva-lokānāṁ prabhavāraṇi suvrate ||280|| iti |

guroḥ sannihitasyātha pitroś ca caraṇodakaiḥ |
viprāṇāṁ ca padāmbhodhiḥ kuryān mūrdhany abhiṣecanam ||281||

tathā ca pādme—
guroḥ pādodakaṁ putra tīrtha-koṭi-phala-pradam ||282||

kiṁ ca—
vipra-pādodaka-klinnaṁ yasya tiṣṭhati vai śiraḥ |
tasya bhāgīrathī-snānam ahany ahani jāyate ||283||

tathā gautamīya-tantre—
pṛthivyāṁ yāni tīrthāni tāni tīrthāni sāgare |
sa-sāgarāṇi tīrthāni pāde viprasya dakṣiṇe ||284|| iti |

śaṅkhe vasanti sarvāṇi tīrthāni ca viśeṣataḥ |

śaṅkhena mūla-mantreṇābhiṣekaṁ punar ācaret ||285||
tathaiva tulasī-miśra-śālagrāma-śilāmbhasā |
abhiṣekaṁ vidadhyāc ca pītvā tat kiṁcid agrataḥ ||286||

tad uktaṁ gautamīya-tantre—

> śālagrāma-śilā-toyaṁ tulasī-gandha-miśritam |
> kṛtvā śaṅkhe bhrāmayaṁs triḥ prakṣipen nija-mūrdhani ||287||
> śālagrāma-śilā-toyam apītvā yas tu mastake |
> prekṣepaṇaṁ prakurvīta brahmahā sa nigadyate ||288||
> viṣṇu-pādodakān pūrvaṁ vipra-pādodakaṁ pibet |
> viruddham ācaran mohād brahmahā sa nigadyate ||289||

śrī-caraṇāmṛta-dhāraṇa-mantraḥ

> akāla-mṛtyu-haraṇaṁ sarva-vyādhi-vināśanam |
> viṣṇoḥ pādodakaṁ pītvā śirasā dhārayāmy aham ||290|| iti |

lekhyo'grye kṛṣṇa-pādābja-tīrtha-dhāraṇa-pānayoḥ |
mahimātra tu tat-tīrthenābhiṣekasya likhyate ||291||

atha śrī-caraṇodakābhiṣeka-māhātmyam

padma-purāṇe [3.31.38, 139-140]—

> sa snātaḥ sarva-tīrtheṣu sarva-yajñeṣu dīkṣitaḥ |
> śālagrāma-śilā-toyair yo'bhiṣekaṁ samācaret ||292||
> gaṅgā godāvarī revā nadyo mukti-pradās tu yāḥ |
> nivasanti satīrthās tāḥ śālagrāma-śilā-jale ||293||
> koṭi-tīrtha-sahasrais tu sevitaiḥ kiṁ prayojanam |
> tīrthaṁ yadi bhavet puṇyaṁ śālagrāma-śilodbhavam ||294||

tatraiva śrī-gautamāmbarīṣa-saṁvāde—

> yeṣāṁ dhautāni gātrāṇi hareḥ pādodakena vai |
> ambarīṣa kule teṣāṁ dāso'smi vaśagaḥ sadā ||295||
> rājante tāni tāvac ca tīrthāni bhuvana-traye |
> yāvan na prāpyate toyaṁ śālagrāmābhiṣekajam ||296||

skānde kārttika-māhātmye—

> gṛhe'pi vasatas tasya gaṅgā-snānaṁ dine dine |
> śālagrāma-śilā-toyair yo'biṣiñcati mānavaḥ ||297||

tatraivānyatra ca—

> yāni kāni ca tīrthāni brahmādyā devatās tathā |
> viṣṇu-pādodakasyaite kalāṁ nārhanti ṣoḍaśīm ||298||

śālagrāmodbhvao devo devo dvāravatī-bhavaḥ |
ubhayoḥ snāna-toyena brahma-hatyā nivartate ||299||

kiṁ ca—

sa vai cāvabhṛta-snātaḥ sa ca gaṅgā-jalāplutaḥ |
viṣṇu-pādodakaṁ kṛtvā śaṅkheyaḥ snāti mānavaḥ ||300||

śrī-nṛsiṁha-purāṇe—

gaṅgā-prayāga-gaya-naimiṣa-puṣkarāṇi
puṇyāni yāni kuru-jāṅgala-yāmunāni |
kālena tīrtha-salilāni punanti pāpaṁ
pādodakaṁ bhagavataḥ prapunāti sadyaḥ ||301||

smṛtau ca—

tri-rātri-phaladā nadyo yāḥ kāścid asamudragāḥ |
samudragāś ca pakṣasya māsasya saritāṁ patiḥ ||302||
ṣaṇ-māsa-phaladā godā vatsarasya tu jāhnavī |
pādodakaṁ bhagavato dvādaśābda-phala-pradam ||303||

tan-nityatā

garuḍa-purāṇe—

jalaṁ ca yeṣāṁ tulasī-vimiśritaṁ
pādodakaṁ cakra-śilā-samudbhavam |
nityaṁ trisandhyaṁ plavate na gātraṁ
khagendra te dharma-bahiṣkṛtā narāḥ ||304|| iti |

tato jalāñjalīn kṣiptvā mūrdhni trīn kumbha-mudrayā |
mūlenāthāviśeṣeṇa kuryād devādi-tarpaṇam ||305||

atha sāmānyato devādi-tarpaṇam

tac ca vaidikeṣu prasiddham eva—

brahmādayo ye devās tān devān tarpayāmi | bhūr-devāṁs tarpayāmi | bhuvar-devāṁs tarpayāmi | svar-devāṁs tarpayāmi | bhūr-bhuvaḥ-svar-devāṁs tarpayāmi ||306|| ity ādi |

ācāmyāṅgāni sammārjya snāna-vastrāṇya-vāsasā |
paridhāyāṁśuke śukle niviśyācamanaṁ caret ||307||
vidhivat tilakaṁ kṛtvā punaś cācamya vaiṣṇavaḥ |
vidhāya vaidikīṁ sandhyām athopāsīta tāntrikīm ||308||

atha vaidikī sandhyā

kaurme tatraiva—

prāk-kuleṣu tataḥ sthitvā darbheṣu susamāhitaḥ |
prāṇāyāma-trayaṁ kṛtvā dhyāyet sandhyām iti śrutiḥ ||309||

manu-smṛtau (?)—

brāhmaṇāḥ śāktikāḥ sarve na śaivā na ca vaiṣṇavāḥ |
yata upāsate devīṁ gāyatrīṁ veda-mātaram ||310||
yā ca sandhyā jagat-sūtir māyātītā hi niṣkalā |
aiśvarī kevalā śaktis tattva-traya-samudbhavā ||311||
dhyātvārka-maṇḍala-gatāṁ sāvitrīṁ tāṁ japed budhaḥ |
prāṅ-mukhaḥ satataṁ vipraḥ sandhyopāsanam ācaret ||312||

kiṁ ca—

sahasra-paramāṁ nityaṁ śata-madhyāṁ daśāvarām |
sāvitrīṁ vai japed vidvān prāṅ-mukhaḥ prayataḥ sthitaḥ ||313||

kiṁ ca—

sandhyā-hīno'śucir nityam anarhaḥ sarva-karmasu |
yad anyat kurute kiñcin na tasya phalam apnuyāt ||314||
yo'nyatra kurute yatnaṁ dharma-kārye dvijottamaḥ |
vihāya sandhyā-praṇatiṁ sa yāti narakāyutam ||315||
ananya-cetasaḥ śāntā brāhmaṇā veda-pāragāḥ |
upāsya vidhivat sandhyāṁ prāptāḥ pūrve parāṁ gatim ||316||

atha tāntrikī sandhyā

tataḥ sampūjya salile nijāṁ śrī-mantra-devatām |
tarpayed vidhinā tasya tathivāvaraṇāni ca ||317||

tathā ca bodhāyana-smṛtau—

haviṣāgnau jale puṣpair dhyānena hṛdaye harim |
arcanti sūrayo nityaṁ japena ravi-maṇḍale ||318||

pādme ca tatraiva—

sūrye cābhyarhaṇaṁ śreṣṭhaṁ salile salilādibhiḥ ||319||

atha tad-vidhiḥ

mūla-mantram athoccārya dhyāyan kṛṣṇāṅghri-paṅkaje |
śrī-kṛṣṇaṁ tarpayāmīti triḥ samyak tarpayet kṛtī ||320||

dhyānoddiṣṭa-svarūpāya sūrya-maṇḍala-vartine |
kṛṣṇāya kāma-gāyatryā dadyād arghyam anantaram ||321||

atha kāma-gāyatrī

śrī-sanat-kumāra-kalpe—

ādau manmatham uddhṛtya kāma-deva-padaṁ vadet |
āyānte vidmahe puṣpa-bāṇāyeti padaṁ vadet |
dhīmahīti tathoktvātha tan no'naṅgaḥ pracodayāt ||322|| iti |

athārka-maṇḍale kṛṣṇaṁ dhyātvaitāṁ daśadhā japet |
kṣamasveti tam udvāsya dadyād arghyaṁ vivasvate ||323||
vidhis tāntirka-sandhyāyā jale'rcāyāś ca kaścana |
yo'nyo manyeta so'py atra tad-viśeṣāya likhyate ||324||

atha matāntara-tāntrika-sandhyā-vidhiḥ

ādau dakṣiṇa-hastena gṛhṇīyād vāri vaiṣṇavaḥ |
tato hṛdaya-mantreṇa vāma-pāṇi-tale'rpayet ||325||
tad-aṅgulī-viniryātāmbhaḥ-kaṇair dakṣa-pāṇinā |
mastake netra-mantreṇa kuryāt samprokṣaṇaṁ tataḥ ||326||
śiṣṭaṁ tac cāstra-mantreṇādāyāmbho dakṣa-pāṇinā |
adhaḥ kṣipet punaś caivam iti vāra-catuṣṭayam ||327||
punar hṛdaya-mantreṇādāyāmbho dakṣa-pāṇinā |
nāsā-puṭena vāmenāghrāyānyena visarjayet ||328||
athāmbho'ñjalim ādāya sūrya-maṇḍala-vartine |
arghyaṁ gopāla-gāyatryā kṛṣṇāya trir nivedayet ||329||

sā coktā

brūyād gopījanaṁ ṅe'ntaṁ vidmahe ity ataḥ param |
punar gopī-janaṁ tadvad dhīmahīti tataḥ param |
tan naḥ kṛṣṇa iti prānte prapūrvaṁ codayād iti ||330||
mūrdhni nyaset tad-aṅgāni lalāṭe netrayor dvayoḥ |
bhujayoḥ pādayoś caiva sarvāṅgeṣu tathā kramāt ||331||

tāni coktāni—

pañcabhiś ca tirbhiś caiva pañcabhiś ca tribhiḥ punaḥ |
caturbhiś ca caturbhiś ca kuryād aṅgāni varṇakiḥ ||332|| iti |

rāsa-krīḍā-rataṁ kṛṣṇaṁ dhyātvā cāditya-maṇḍale |
tat-sammukhotkṣipta-bhujo gāyatrīṁ tāṁ japet kṣaṇam ||333||

atha tatra jale śrī-bhagavat-pūjā-vidhiḥ

aṅga-nyāsaṁ sva-mantreṇa kṛtvāthābjaṁ jalāntare |
sañcintya pīṭha-mantreṇa tarpayec ca sakṛt sakṛt ||334||
tasmiṁś ca kṛṣṇam āvāhya sakalīkṛtya mānasān |
pañcopacārāt dattvāpsu dhenu-mudrāṁ pradarśayet ||335||
taj-jalaṁ cāmṛtaṁ dhyātvā sva-mantreṇābhimantrya ca |
aṣṭottara-śataṁ kṛṣṇottamāṅge tarpayet kṛtī ||336||
tataś ca mūla-mantreṇa vārān vai pañca-viṁśatim |
abhijaptenodakenācamanaṁ vidhinā caret ||337||

atha viśeṣato devādi-tarpaṇam

pādme [1.20.156-163; tatraiva—

brahmāṇaṁ tarpayet pūrvaṁ viṣṇuṁ rudraṁ prajāpatīn |
devā yakṣās tathā nāgā gandharvāpsarasāṁ gaṇāḥ ||338||
krūrāḥ sarpāḥ suparṇāś ca taravo jambhakādayaḥ |
vidyādharā jaladharās tathaivākāśa-gāminaḥ ||339||
nirādhārāś ca ye jīvā pāpa-dharma-ratāś ca ye |
teṣām āpyāyanāyaitad dīyate salilaṁ mayā ||340||
kṛtopavīto devebhyo nivītī ca bhavet tataḥ |
manuṣyāṁs tarpayed bhaktyā ṛṣi-putrān ṛṣīṁs tathā ||341||
sanakaś ca sanandaś ca tṛtīyaś ca sanātanaḥ |
kapilaś cāsuriś caiva voḍhuḥ pañca-śikhas tathā |
sarve te tṛptim āyāntu mad-dattenāmbunā sadā ||342||
marīcim atry-aṅgirasau pulastyaṁ pulahaṁ kratum |
pracetasaṁ vasiṣṭhaṁ ca bhṛguṁ nāradam eva ca |
deva-brahma-ṛṣīn sarvāṁs tarpayet sākṣatodakaiḥ ||343||
apasavyaṁ tataḥ kṛtvāsavyaṁ jānu ca bhūtale |
agniṣv āttās tathā saumyā bahiṣmantas tathoṣmapāḥ ||344||

kavyānalau barhiṣadas tathā caivājyapāḥ punaḥ |
tarpayet pitṛ-bhaktyā ca sa-tilokdaka-candanaiḥ ||345||
yamāya dharma-rājāya mṛtyave cāntakāya ca |
vaivasvatāya kālāya sarva-bhūtākṣayāya ca ||346||
auḍumbarāya dadhnāya nīlāya parameṣṭhine |
vṛkodarāya citrāya citra-guptāya vai namaḥ ||347||
darbha-pāṇiḥ suprayataḥ pitṝn svān tarpayet tataḥ ||348||
pitrādīn nāma-gotreṇa tathā mātā-mahān api |
santarpya vidhinā sarvān imaṁ mantram udīrayet ||349||
ye'bāndhavā bāndhavā vā ye'nya-janmani bāndhavāḥ |
te tṛptim akhilāṁ yāntu ye cāsmat-toya-kāṅkṣiṇaḥ ||350|| iti |

sandhyopāsanataḥ pūrvaṁ kecid devādi-tarpaṇam |
manyante sakṛd evedaṁ purāṇoktānusārataḥ ||351||

tathā ca pādme, snāne mṛd-grahaṇānantaram—

evaṁ snātvā tataḥ paścād ācamya suvidhānataḥ |
utthāya vāsasī śukle śuddhe tu paridhāya vai |
tatas tu tarpaṇaṁ kuryāt trailokyāpyāyanāya vai ||352||

ata eva śrī-rāmārcana-candrikāyām—

niṣpīḍayitvā vastraṁ tu paścāt sandhyāṁ samācaret |
anyathā kurute yas tu snānaṁ tasyāphalaṁ bhavet ||353||

kiṁ ca—

vastraṁ triguṇitaṁ yas tu niṣpīḍayati mūḍha-dhīḥ |
vṛthā snānaṁ bhavet tasya niṣpīḍayati cāmbuni ||354||

kāśī-kāṇḍe—

api sarva-nadī-toyair mṛt-kūṭaiś cātha go-rasaiḥ |
āpātam ācarec chaucaṁ bhāva-duṣṭo na śuddhi-bhāk ||355||
naktaṁ dinaṁ nimajjyāpsu kaivartāḥ kim u pāvanāḥ |
śataśo'pi tathā snātā na śuddhā bhāva-dūṣitāḥ ||356||

pādme vaiśākha-māhātmye [5.87.30,33] śrī-nāradāmbarīṣa-saṁvāde—

puṇyena gāṅgena jalena kāle
deśe'pi yaḥ snāna-paro'pi bhūpa |
ājanmato bhāva-hato'pi dātā na
śuddhyatīty eva mataṁ mamaitat ||357||

prajvālya vahniṁ ghṛta-taila-siktaṁ
pradakṣiṇāvarta-śikhaṁ sva-kāle |
praviśya dagdhaḥ kila bhāva-duṣṭo
na svargam āpnoti phalaṁ na cānyat ||358||

ataeva bhaviṣyottare—

yasya hastau ca pādau ca vāṅ manaś ca susaṁyatam |
vidyā-tapaś ca kīrtiś ca sa tīrtha-phalam āpnuyāt ||359||
aśraddadhānaḥ pāpātmā nāstiko'cchinna-saṁśayaḥ |
hetu-niṣṭhaś ca pañcaite na tīrtha-phala-bhāginaḥ ||360||

iti śrī-gopāla-bhaṭṭa-vilikhite śrī-bhagavad-bhakti-vilāse
śaucīyo nāma tṛtīyo vilāsaḥ |
||3||